

ביאורים

בפרק הקודם התייחס הרמב"ם לטעות הערביים ביחס לשכר בעולם הבא. בפרק זה הוא מתייחס לטעות שיכולה להתרחש אצל לומדי התורה. אדם שקורא את התורה בתום לב יכול לחשוב שהשכר החומרי הוא השכר הגדול מכיוון שכל השכר שעליו התורה מדברת הוא שכר גשמי. כשעם ישראל עושה רצון ה' בשמחה התורה מבטיחה לו שפע כלכלי, שלום מהאויבים, ושגשוג בכל תחומי החיים. אין שום אמירה מפורשת בתורה שמדברת על שכר נצחי בעולם הבא וששכר זה הוא התכלית.

הרמב"ם קורא את כל פרשיות השכר והעונש שבתורה באופן אחר. מה שמנחה אותו הם דברי חז"ל: "שכר בהאי עלמא ליכא" [אין שכר בעולם הזה] (קדושין לט ב). המצוות הן המעשים שציוונו הבורא. השכר הישיר עליהן הוא שכר רוחני. שכר זה יכול להינתן רק בעולם הבא. אין שום שכר על עצם קיום המצוות בעולם הזה. אם כן, מהן כל ההבטחות שהתורה הבטיחה לעושה רצון ה' הרמב"ם מחדש שזה לא שכר. הטוב שיתרחש כתוצאה מעשיית רצון ה' הוא מתנה מאת ה' לעושי רצונו. אדם שמבין שהתכלית היא העולם הבא שואף בכל מאודו לעסוק כל ימיו בתורה ובמעשים טובים. הזמן שהוא מקדיש לענייני העולם הזה, כמו אכילה ושתיה, פרנסה ומלחמה, הוא רק לצורך קיומו. הוא ינסה לצמצם את הזמן הזה ככל האפשר, כדי שיהיה לו פנאי לעסוק בתכלית. הקב"ה רואה את שאיפתו של האדם ומצמצם את הזמן ההכרחי למינימום. הוא מספק לאדם שפע כלכלי, וכך לא יצטרך לעסוק בפרנסה יתר על המידה. וכן שקט ביטחוני, שגשוג בחקלאות ועוד. כל אלו ניתנים לאדם כצדקה מהקב"ה ליראיו. הטוב שאנו זוכים לו בעולם הזה הוא הסייע שהקב"ה מעניק לאדם המשתוקק בכל מאודו לעבוד אותו. כך האדם יוכל להמשיך בעבודת ה' בזמן שנוסף לו ובקניית התכלית.

הרחבות

• ייסורים המבטלים את האדם מלימוד התורה

שְׂסִיר מַמְנוּ כָּל הַדְּבָרִים הַמוֹנְעִין אוֹתָנוּ מִלַּעֲשׂוֹתָהּ. בדברי חז"ל מצינו מספר ביטויים במעלתם של הייסורים שהאדם עובר בעולם הזה. חכמינו בגמרא, דנו אילו ייסורים נכללים בגדר "ייסורים של אהבה", (שזה, לפי רש"י שם: "הקדוש ברוך הוא מייסרו בעולם הזה בלא שום עון, כדי להרבות שכרו בעולם הבא יותר מכדי זכיותו). לפי אחד מהפירושים: "אלו הם יסורין של אהבה - כל שאין בהן בטול תורה, שנאמר: אשרי הגבר אשר תיטרנו יה ומתורתך תלמדנו" [ברכות ה.]. והסביר הרב קוק: "דאם היסורין מבטלין מהתורה, אם כן הריהם מונעים השלמת השכל, איך יתכן להיותם יסורין של אהבה, שגדרן הוא לרומם את האדם יותר מכפי ערך תכונתו, ואם היתה זאת תכלית אלה היסורין, הלא יותר טוב מבלעדם השלים את החק האפשרי לו כפי תכונתו ע"י התורה" [עין אי"ה, ברכות פרק ראשון, פסקא לא]. אדם שחש שיש לו ייסורים כאלה המבטלים אותו מהתורה ומעבודת ה', יפנה לעסק התורה, כדברי הגמרא: "אמר רבי שמעון בן לקיש: כל העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו" [ברכות ה.].

• קיום מצוות כדי לזכות לעולם הבא

כְּדִי שֶׁנִּזְכֶּה לַחַיִּי הָעוֹלָם הַבָּא. דברי הרמב"ם הללו, שעשיית המצוות תהיה כדי שזוכה לעולם הבא, ודבריו בהלכה הבאה שזו הסיבה שהנביאים והחכמים התאוו לימות המשיח, לכאורה סותרים את דבריו בפרק הבא (הלכות א ו-ד) שכתב שאין לקים מצוות כדי לקבל שכר? ב'ספר התשובה' התייחס לסתירה זאת ותיירץ: "שהנביאים לא התאוו לטובות שבימות המשיח להנאת עצמם אלא לתכלית העולם הבא לידע ולהשיג שם מאמיתית הקב"ה השגה חזקה והיינו שעל ידי הטובות שישפיע לנו בימות המשיח תחזקנה דינו לעשות כל מצוות תורת משה רבינו מאין התרשלות ועצלה ולא אונס ועל ידי זה יזכו לחיי העולם הבא שתכליתה לדעת ולהשיג השגה חזקה מאמיתית הבורא יתברך שמו" [פרק ט הערה 106].

שאלות לדיון

- א. מדברי הרמב"ם יוצא שאין תועלת עצמית בריבוי כסף וזהב. האם הדברים נכונים גם ביחס לעם, לכללות האומה?
- ב. כשהרמב"ם מתאר את התכלית הרצויה הוא כותב "וכל העושה כל הכתוב בה, ויודעו דעה גמורה". אם כן, מבואר שהתכלית היא "דייעת ה'". יש המדברים על "עבודת ה'". האם יש הבדל בין המושגים?

פָּרָק תְּשִׁיעִי

ביאור השכר במקרא

1א מאַחַר שְׂנוֹדַע שְׂמִיתָן שְׂכָרְךָן שְׂלִמְצוֹת, וְהַטּוֹבָה שֶׁנִּזְכֶּה לָּהּ אִם שְׂמִרְנוּ דַרְךָן יִי הַפְּתוּבָה הַשְּׂאֵלָה בַּתּוֹרָה, הִיא חַיִּי הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמָר: "לִמְעַן יִיטֵב לָךְ וְהָאֲרָכָת יָמִים" (דברים כב, ז), וְהַנִּקְמָה שֶׁנֶּאֱמָר מִן הַרְשָׁעִים שֶׁעָזְבוּ אֲרָחוֹת הַצֶּדֶק הַפְּתוּבוֹת בַּתּוֹרָה הִיא הַפְּרָת, שֶׁנֶּאֱמָר: "הַפְּרָת תִּפְרָת הַנֶּפֶשׁ הַהִיא עֲוֹנָה בָּהּ" (במדבר טו, לא) -

2א מִהּ הוּא זֶה שֶׁפְּתוּב בְּכָל הַתּוֹרָה פְּלָה: אִם תִּשְׂמְעוּ יִגִּיעַ לְכֶם, וְאִם לֹא תִשְׂמְעוּ יִקְרָא אֶתְכֶם, וְכָל אוֹתָן הַדְּבָרִים בְּעוֹלָם הַזֶּה, כְּגוֹן שֶׁבַע וְרַעַב, וּמְלַחְמָה וְשָׁלוֹם, וּמְלַכּוֹת וְשִׁפְלוֹת, וְיִשְׁבֵּת הָאָרֶץ וְגָלוּת, וְהַצְּלַחַת מִעֲשֵׂה וְהַפְּסָדוֹ, וְשָׂאָר כָּל דְּבָרֵי הַפְּרִיָּת? הַשְּׂאֵלָה

3א כָּל אוֹתָן הַדְּבָרִים אֲמָת הִיוּ וְיָהִיו. וּבְזִמְן שֶׁאֵנוּ עוֹשִׂין כָּל מְצוּוֹת הַתּוֹרָה - יִגִּיעוּ אֲלֵינוּ טוֹבוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה כְּלוֹן; וּבְזִמְן שֶׁאֵנוּ עוֹבְרִין עֲלֵיהֶן - תִּקְרָא אוֹתָנוּ הַרְעוֹת הַפְּתוּבוֹת. וְאִף עַל פִּי כֵן, אִין אוֹתָן הַטּוֹבוֹת הֵן סוֹף מִתָּן שְׂכָרְךָן שְׂלִמְצוֹת, וְלֹא אוֹתָן הַרְעוֹת הֵן סוֹף הַנִּקְמָה שֶׁנֶּאֱמָר מִן מַעֲוָבָר עַל כָּל הַמְצוּוֹת, אֲלֵא כֵּן הוּא הַצֶּעַ הַדְּבָרִים:

4א הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא נִתֵּן לָנוּ תּוֹרָה זֹ, 'עַץ חַיִּים', וְכָל הָעוֹשֶׂה כָּל הַפְּתוּב בָּהּ יוֹדְעוֹ דְּעָה גְמוּרָה נְכוֹנָה - זֹכֶה בָּהּ לַחַיִּי הָעוֹלָם הַבָּא; וְלִפִּי גְדֵל מִעֲשִׂיו וְגְדֵל חֲכָמוֹתָיו הוּא זֹכֶה. וְהַבְּטִיחָנוּ בַּתּוֹרָה שֶׁאִם נַעֲשֶׂה אוֹתָהּ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹבַת נֶפֶשׁ, וְנִהְיֶה בְּחֻמְתָּהּ תְּמִיד - שְׂסִיר מַמְנוּ כָּל הַדְּבָרִים הַמוֹנְעִין אוֹתָנוּ מִלַּעֲשׂוֹתָהּ, כְּגוֹן חֲלִי וּמְלַחְמָה וְרַעַב וְכִיּוּצָא בְּהֵן, וְיִשְׁפִיעַ לָנוּ כָּל הַטּוֹבוֹת הַמְּחַזְּקִים אֶת דִּינוֹ לַעֲשׂוֹת אֶת הַתּוֹרָה, כְּגוֹן שֶׁבַע וְשָׁלוֹם, וְרִבּוֹת כֶּסֶף וְזָהָב, כְּדִי שֶׁלֹּא נַעֲסֵק כָּל יָמֵינוּ בְּדְבָרִים שֶׁהַגּוֹף צָרִיךְ לָהֶן, אֲלֵא נִשְׁבַּ פְּנוּיִן לְלַמֵּד בְּחֻמְתָּהּ וְלַעֲשׂוֹת מְצוּוֹת, כְּדִי שֶׁנִּזְכֶּה לַחַיִּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בַּתּוֹרָה, אַחַר שֶׁהַבְּטִיחַ בְּטוֹבוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה: "וְצִדְקָה תִּהְיֶה לָנוּ..." (דברים ו, ח).

השכר - בעולם הבא, הטבת התנאים - בעולם הזה

יִגִּיעַ לְכֶם - הטוב, השכר. **יִקְרָא אֶתְכֶם** - הרע, העונש. **שִׁפְלוֹת** - הפך מלכות, שאין לאדם עצבות גדולה יותר מלהיות עבד נשלט ומשועבד לכסילים הרשעים (מו"ג ג, ב). **יִגִּיעוּ אֲלֵינוּ טוֹבוֹת... תִּקְרָא אוֹתָנוּ הַרְעוֹת הַפְּתוּבוֹת** - וזהו אחד הנסים הגדולים בהנהגת ה' את עם ישראל (מאמר תחיית המתים, מהדורת ק, עמ' צ). **סוֹף מִתָּן שְׂכָרְךָן שְׂלִמְצוֹת** - השכר הסופי. **הַצֶּעַ** - סידור הדבר וביאורו. **עַץ חַיִּים** - כלשון הפסוק: "עץ חיים היא למחזיקים בה [למי שעושה כל מה שכתוב בה], ותומכיה מאשר" (משלי ג, יח). בכי"א הוגה: "עץ החיים", ואולי יש כאן רמז לעץ החיים שבגן עדן. **יוֹדְעוּ דְּעָה גְמוּרָה נְכוֹנָה** - מכיר את ה' מתוך חכמה ולא בדמיון כוזב (מו"ג ג, א). **גְדֵל מִעֲשִׂיו וְגְדֵל חֲכָמוֹתָיו** - שני ההיבטים, המעשה והחכמה, נמצאים באדם השלם. **בְּשִׂמְחָה** - "שהשמחה שישמח אדם בעשיית המצוות ובאהבת האל שציווה בהם, עבודה גדולה היא. וכל המונע עצמו משמחה זו, ראוי להיפרע ממנו" (פולחן ח, טו). **וּבְטוֹבַת נֶפֶשׁ** - בשלוות הנפש, גם כשרע לאדם (ראה ברכות ג, א). **וְצִדְקָה תִּהְיֶה לָנוּ**, כִּי נִשְׁמֵר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַמְצוּוֹת הַזֹּאת לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ כְּאִשְׁרֵי צְנֻנֵנוּ. ובמשמעות מעמיקה: "כי בלכתך בדרך המידות הנעלות כבר עשית צדק עם הנפש ההגיונית שלך, מפני שנתת לה את המגיע לה" (מו"ג ג, ב).